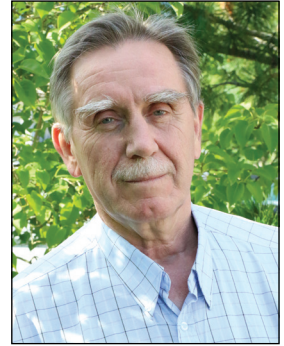

Juha Tainio

Ruotsin Radion SR Sisuradion ”emeritustoimittaja”,
Verkostotutkija, Siirtolaisuusinstituutti
juha.tainio@utu.fi

Oskari Tokoin ensimmäisten Amerikan vuosien jäljillä

Avainsanat: amerikansuomalaiset, kaivosräjähdys, siirtolaisuus, Oskari Tokoi -seminaarit

Artikkeli perustuu Jouni Korkiasaaren juhlaseminaarissa pidettyyn esitelämään. Se käsittelee 100 vuotta sitten Suomen itsenäistymisen vaiheissa merkittävästi vaikuttaneen Oskari Tokoin nuorena miehenä tekemää ensimmäistä, liki 10 vuotta kestänyttä Amerikan ”reissua” 1800-luvun lopulla sekä sen innoittamana vuonna 2017 tehtyä ”Oskarinnan jalanjäljillä Amerikassa” -matkaa. Kävimme kahden viikon matkallamme paikoissa, joissa Oskari Tokoi nuorena miehenä työskenteli. Amerikan matkaa pohjustettiin Suomi 100-seminaareissa ja kansalaisopiston opintopiirissä ”Oskari Tokoi ennen ja jälkeen 1917”. Asiaan innostuivat vanhat kouluaikaiset kaverit, Oskari Tokoi Seura, Kannuksen kaupunki ja Siirtolaisuusinstituutti. Minut Tokoin jäljille johdattivat lapsuuteni muistot ja yhteisen syntymäkylämme tarinat sekä sukulaisuus.

Matkan syntysanat lausuttiin ylväästi Tarton yliopiston ”kohvikista”. Minut oli kutsuttu Akateemiseen Viron Inkeri-seuraan puhumaan inkeriläisistä, joita olin radiotyössäni Ruotsissa kohdannut. Me neljä – minä ja Jouni sekä Ville ja Heikki Marjomäki – söimme, istuimme iltaa ja kuuntelimme musiikkia.

Olin pyytänyt Tartoon mukaan luokkaverini Ville Marjomäen. Olin luvannut viedä hänet samalla Baldiskiinkin katsomaan sitä inkeriläisten pakolaisten Pöllukylän leiriä, Klogan juutalaisten tuhoamisleirin vieressä, jossa hänen äitinsä oli vuonna 1943 ennen laivausta Hankoon. Ville innostui ja otti mukaan veljensä Heikin. Jouni Korkiasaari oli tullut mu-

kaan Tarton matkalle yhtenä tarkoituksenaan tavata kaupungissa nykyisin asuva Kari Tarkiainen, jonka kanssa hän oli kirjoittanut vuonna 2000 valmistuneen *Suomalaiset Ruotsissa* -historiateoksen.

Tartossa Ville ja Heikki pyysivät Jounia selvittämään, minne heidän Amerikkaan lähtenyt isoisänsä Juho Oskari katosi.

Siirtolaisuusinstituutti ja Oskari Tokoi -projekti

Suomalaisten Amerikkaan muutto sai aikoinaan siivet, kun Pohjanmaan rata valmistui. Liikenne Kannuksen asemalta alkoi 1890-luvun alussa. Suomi 100 -juhlavuoden merkeissä kannattaa mainita, että Tokoin perheen 18 vuoden Suomen jakso alkoi paluumatkalla New Yorkista 3.5.1900. Helsinkiin tultiin 20 toukokuuta ja parin päivän päästä kolmen hengen perhe saapui Kannuksen asemalle. Tokoi kertoo muistelmissaan saapumisesta seuraavasti:

”Sunnuntaina pari päivää sen jälkeen oli Kannuksen asemalle kokoontunut tavallinen junaa ja sen jälkeen jaettavaa postia odottavien joukko. Kun junasta astui nuori mies kantaen lasta ja vaimo kantaen kasilaukkua, ei se herättänyt kenenkään huomiota. Ihmiset päättelivät kyllä vaatetuksesta ja varsinkin Amerikan-arkusta että tulijat olivat Amerikasta palaajia, mutta keitä, ei kukaan arvannut. Olihan paikkakunnalta niin paljon väkeä Amerikassa ja minäkin olin ollut siellä jo kymmenen

vuotta, joten olin jo jäänyt ihmisten mielistä. Kun en myöskään ollut etukäteen ilmoittanut tulostani, ei kukaan ollut osannut tulla vastaan.

Siirtolaisuustilastojen mukaan Toholampi oli suhteessa väkilukuun Suomen suurin Amerikkaan muuton kunta. Myös Lestijoki-laakso ja koko Pohjanmaa olivat siirtolaisuuden leimaamat. Sieltä on lähdetty maailmalle ja sinne on palattu. Tunnetuin siirtolainen, paluumuuttaja ja maanpakolainen oli Oskari Tokoi, Suomi 100 -juhlavuoden ja itsenäistymisen sankari sekä uhri. Hänen tiensä politiikan huipulle alkoi siirtolaisuuden kautta.

Missä hän kierteli, mitä oppi ja minkälainen Amerikka oli silloin, kun hän sinne meni? Miten ensimmäiset Amerikan vuodet vauhdittivat hänen urakehitystään? Näitä kysymyksiä pohdittiin KanTo-kansalaisopiston opintopiirissä ja Oskari Tokoi Seuran seminaareissa Kannuksessa. Niihin merkittäväällä panoksella osallistui myös Siirtolaisuusinstituutti ja erityisesti Jouni Korkiasaari, jonka tekemä näyttely "Kultaisten katujen maahan – Siirtolaisten matka Suomesta Pohjois-Amerikkaan" oli esillä Kannuksessa, Kokkolassa ja Ullavalla. Jouni kävi useita kertoja pitämässä luentoja Keski-Pohjanmaalla ja innostui Oskari Tokoista niin, että suunnitteli matkamme Oskarin jäljille.

Tokoin ensimmäisen Amerikan matkan maisemat olivat keskipohjalaisille tuttuja. Tämän hän kertoo kirjoissaan, joissa hän kuvaa, kuinka elämä keskilämmen preerioilla ja kaivoksissa oli kovaa ja vaarallista. Mitä muistoja näistä 150 vuoden takaisista siirtolaisista on jäljellä? Niistä otettiin selvää tutkimusmatkallamme Amerikkaan. Loppujen lopuksi Ville Marjomäki ei valitettavasti pystynyt matkaan osallistumaan, mutta Jouni Korkiasaari valokuvasi ja teki matkasta kertovan videon, Heikki Marjomäki kirjoitti matkapäiväkirjan ja minä otin kuvia sekä äänitin päivän kokemukset ja havainnot iltaisin käymissämme keskusteluissa. Näistä elementeistä syntyi Jounin juhlaseminaariin tekemä videofilmi.

Siirtolaisuusinstituutin tutkijana Jouni oli jo aikaisemmin käynyt lähes kaikissa keskeisissä pakoissa, joissa suomalaisia Amerikassa oli asunut ja asuu edelleen. Hänen oli helppo suunnitella mieleenpainuva 5 500 kilometrin reitti, jossa Villin Lännen sarjoista tutut maisemat avautuivat. Heikin isoisä Juho Oskari Marjomäki, Amerikassa John Oscar Maki, joka muutti sinne vuonna 1910 eikä koskaan palannut, löytyi Duluthin hautausmaalta. Toholammin Riuttasissa kasvaneille Ville ja Heikki Marjomäelle toisen isoisän mysteeri ratkesi näin Jounin avulla.

Tärkein johtolankamme matkalla olivat Oskari Tokoin kirjat. Niistä löytyi uskomatto-

man koskettavia ajankuvauksia, jotka avautuivat silmiemme eteen museoissa ja arkistoissa. Järkyttävän paikka oli Hannan kaivoskylän hautausmaa. Sinne oli haudattu ne liki 100 suomalaista, jotka kuolivat vuoden 1903 suuressa kaivosonnettomuudessa. Kaasuräjähdyksen jälkeen kaivos suljettiin. Oskari Tokoi kuvaa muistelmissaan, kuinka hän nuorena poikana muutamaa vuotta aiemmin oli töissä samassa kaivoksessa. Tuolloin siellä syttyi tulipalo, sattui "vähältä piti" -tilanne, mutta kuin ihmeen kaupalla kukaan ei silloin kuollut.

Kaivosräjähdys tapahtui vähän ennen Tokoin paluuta Suomeen. Vaikka kaivos tiedettiin vaaralliseksi, ei turvallisuutta parannettu. Tieto onnettomuudesta levisi pian myös Suomeen ja hyvin konkreettisella tavalla aina Kannukseen saakka. Keskikouluaikaisen parhaan kaverini, Matti Ruuskan, isoäiti jäi leskeksi tämän onnettomuuden seurauksena ja palasi kahden pienen lapsensa kanssa kotikyläämme. Myös Oskari Tokoin isä palasi Amerikasta kaivosonnettomuuden vuoksi. Näin Oskari kirjoitti isänsä päätöksestä tulla takaisin vuonna 1887:

"Isä oli työskennellyt Wyomingin valtiossa Almy'n n:o 4 hiilikaivoksessa ansaiten siinä kohtuullisen hyvin. Joulukuussa 1886 siellä tapahtui ankara kaasuräjähdykseen, joka hävitti sillä kertaa koko kaivoksen ja tappoi kymmeniä kaivoskyläläisiä. Isä pelastui kuin ihmeen avulla. Mutta työpaikan menettäminen ja kaivoksen räjähdys muuttivat suunnitelmat niin että hän päätti palata Suomeen, siitä huolimatta, että oman talon hinta ei vielä ollut tullut kokoon. Ja niin hän aivan odottamatta saapui tammikuussa kotiin."

Vain neljä vuotta isän paluusta alkoi Oskari Tokoin siirtolaisuus. Vuonna 1891 tammikuun kylmänä ja myrskyisenä aamuna hän nousi Kannuksen asemalta sekatavarajunan kyytiin. Kokkolasta hän jatkoi matkustajajunalla Hankoon suuntana samat suuren keskilämmen hiilikaivokset, joissa isä ja setä olivat olleet talorahoja tienäämässä. Päätös lähteä siirtolaiseksi oli helppo, sillä mieltä olivat muokanneet 1800-luvun Amerikan tarinat jo lapsesta alkaen. Jokaisesta Keski-Pohjanmaan kylästä lähdettiin silloin Amerikkaan töihin ja talorahoja tienäämään.

Oskari Tokoi sai tuntuman siirtolaiselämään jo pikkupoikana, kun hän oppi lukemaan ja kirjoittamaan. Kylän "ameriikanleskien" kirjurina, kuten hän itse itseään nimitti, hän auttoi kirjoitustaidottomia pitämään yhteyttä Atlantin yli. Amerikan suomalaisuuden dokumentointi alkoi siis jo poikavuosina, jatkui nuorena miehenä omakohtaisena kokemisena ja myöhemmin lehtimiehen työssä koko elämän ajan. Lisäksi hänestä tuli kirjailija kerätessään monivaiheisen elämänsä muis-

telmat kansien väliin seitsemänkymmentä vuotta täytettyään. Ne ovat kiinnostavaa luetavaa. Tokoi on pietistisen tarkasti kuvannut lapsuutensa keskipojhalaista maalaisyhteisöä siihen aikaan, kun itsenäistymisen siemen oli Suomessa itämissä. Tokoin kirjat ovat loistavaa opintomateriaalia ja ajankuvaa sukupolvien takaa. Professori Marja Lähteenmäki arvioi Tokoin olevan Samuli Paulaharjun vertainen kansanelämän kuvaaja.

Miten minä päädyin Oskari Tokoin jäljille?

Opin lukemaan ja kirjoittamaan samassa Tokoin kylässä Ylivirteellä Roikolan kansakoulussa, aivan Oskari Tokoin syntymäkodin vieressä. Amerikan tarinat ja Tokoi olivat elävä osa lapsuuttani. Kun kohtalon oikusta tai sen vääjäämättömällä ohjauksella ajauduin radiotoimittajaksi, valitsin ensimmäisen radiodokumenttini aiheeksi ”Oskari Tokoi – kotiseutunsa poika”. Kun eläkepäivät alkoivat 50 vuotta ensimmäisen reportaasini jälkeen ja Suomi täytti 100 vuotta, ryhdyin syventämään lapsuuteni muistoja. Oskari Tokoi oli jäänyt pois mielestäni vuosiksi, kun oma siirtolaisuuteni ja Ruotsin Radio veivät mukanaan.

Kun nyt Sisuradion emeritustoimittajana ja Siirtolaisuusinstituutin verkostotutkijana tarkastelen elämäni huomaa, että olen tavallaan kokenut 1900-luvun siirtolaisena samaa kuin Oskari Tokoi 1890-luvulla. Muutin ensimmäisen kerran Ruotsiin 1969. Silloin Suomen väkiluku väheni Ruotsiin muuton seurauksena, samoin tapahtui 100 vuotta sitten, kun Oskari Tokoi pakeni Suomesta ja päätyi toistamiseen Amerikkaan, nyt henkensä edestä maanpakolaisena.

Oskari Tokoi elätti itsensä suomenkielisen *Raivaaja*-lehden toimittajana 40 vuotta. Myös minä tein suomenkielisenä toimittajana töitä yhtä pitkän ajan Ruotsin Radiossa. Itsekin liityin heti ammattiyhdistykseen eli samantyyppiseen ”unioniin”, johon Oskari Tokoi liittyi Leadsin kultakaivoksilla Etelä-Dakotassa. Siellä hänestä tuli Unionin suomalainen luottamusmies. Lisäksi hän toimi myös raittiusseuroissa sihteerinä ja puheenjohtajana.

Tokoin raittiusseura-aktiivisuudesta minulla ei ollut mitään tietoa ennen Amerikan matkaamme. Tältäkin osin arvomaailmamme täsmää, sillä minäkin olen nykyään raitis. Ruotsin Radiossa olin myös ammattiyhdistysaktiivi ja monta vuotta yrityksen päätoiminen työsuojeluvaltuutettu. Tämä jakso elämässäni loppui, kun Ruotsiin syntyi uusi suomenkielinen ohjelmakanava P7 Sisuradio.

Silloin myös Jouni ilmestyi työpöytäni viereen Tukholman toimituksessa. Hänellä

oli meneillään *Suomalaiset Ruotsissa* -kirjan kirjoittaminen yhdessä Kari Tarkiaisen kanssa. Samaan aikaan minä väänsin ohjelmasarjaa juuri valmistuneen graduni ja Ragnar Lassinantin ensimmäisten suomenkielisten radio-ohjelmien pohjalta. Siitä alkoi yhteistyömme, joka jatkui luontevasti, kun Ismo Söderlingin kanssa sovittiin, että digitalisoin ja lahjoitan omat äänitteeni Siirtolaisuusinstituutin arkistoon. Ruotsin Radion luvalla lahjoitukseen sisältyivät myös Sisuradion Haaparannan ”kellarin” nauhat sekä Lassinantin ohjelmien CD- ja digikopiot. Samalla minut hyväksyttiin verkostotutkijaksi.

Tästä alkoi yhteistyömme uusi vaihe. Vauhtia sille antoi Suomi 100 -juhlavuosi, jolloin järjestin ”Oskari Tokoi ennen ja jälkeen 1917” -seminaarisarjan ja -opintopiirin. Tokoin nimi nousi muutenkin ”haamun tavoin” esiin merkittäväksi historialliseksi hahmoksi. Jopa viimeisen Suomessa 1682 noitana poltetun ja mestatun lohtajalaisen nimi oli Kalle Tokoi, sama kuin Oskarin isän, mutta näiden välillä ei ole sukulaisuutta. Yhdistävänä tekijänä on Lohtajan pitäjän Tokoin kylä ja kuolemantuomiot. Kallen kohdalla tuomio pantiin täytäntöön. Oskari, kaksi kertaa kuolemaan tuomittu sosialisti, sen sijaan sai elää. Hänen elämänsä vaiheet koukuttivat enemmän kuin noita-Tokoin.

Myös Jouni innostui tehdessään luennon Kannuksen seminaariin Oskarin Tokoin ensimmäisistä Amerikan vuosista. Niin syntyi matkamme, joka saamastamme palautteesta päätellen oli hyvin onnistunut. Me matkalaiset olemme siitä tietenkin samaa mieltä.

Lähteet

- Kultaisten katujen maahan – Siirtolaisten matka Suomesta Pohjois-Amerikkaan (2017). Siirtolaisuusinstituutin näyttely.
- Marjomäki, Heikki & Korkiasaari, Jouni (2018). *Amerikassa 2017. Juho Oskari Marjomäki ja Oskari Tokoin jalanjäljillä*. Matkapäiväkirja. Kuvitettu ja painettu omakustanne.
- Oskari Tokoi – Suomi 100 -seminaarien esitelmät (3) Kannuksessa vuonna 2017.
- Tokoi, Oskari (1947). *Maanpakolaisen muistelmia*. Helsinki: Tammi.
- Tokoi, Oskari (1949). *Amerikansuomalaisia*. Helsinki: Tammi
- Tokoi, Oskari (1953). *Lapsuuteni muistoja I*. Kannus: Keski-Pohjanmaan Maakuntaliitto.
- Tokoi, Oskari (1955). *Lapsuuteni muistoja II*. Kannus: Keski-Pohjanmaan Maakuntaliitto.